

Тема 1: Вступ. Система вищої освіти в Україні

План:

1. Основна характеристика системи вищої освіти в Україні
2. Мета та завдання вищої освіти
3. Зміст вищої освіти в Україні

1. В сучасному світі освіта набуває все більш вирішального значення для визначення не тільки рівня освіченості і культури конкретної людини, а й суспільства в цілому.

Сучасні загально цивілізаційні тенденції розвитку роблять системоутворюючий вплив на реформування освіти України, яка передбачає:

- перехід до динамічної ступеневої системи підготовки фахівців;
- формування мережі вищих навчальних закладів, яка за формами, програмами, термінами навчання і джерелами фінансування задовольняла б потреби кожної людини і держави в цілому;
- підвищення освітнього і культурного рівня суспільства, створення умов для навчання протягом усього життя;
- піднесення вищої освіти України до рівня вищої освіти розвинутих країн світу та її інтеграція у міжнародне науково-освітнє співтовариство.

Стратегічними завданнями реформування вищої освіти в Україні є трансформація кількісних показників освітніх послуг у якісні. Цей трансформаційний процес має базуватися на таких засадах:

- *по-перше*, це національна ідея вищої освіти, зміст якої полягає у збереженні і примноженні національних освітніх традицій;

- *по-друге*, розвиток вищої освіти повинен підпорядковуватись законам ринкової економіки, тобто закону розподілу праці, закону змінності праці та закону конкуренції, оскільки економічна сфера є винятково важливою у формуванні логіки суспільного розвитку. Водночас необхідно враховувати при цьому не менш важливі чинники – соціальні, політичні, духовного життя, суспільної свідомості, культури та морально-психологічних цінностей. Розбалансованість комплексу зазначених чинників суспільних перетворень призводить до накопичення проблем в системі освіти;

- *по-третє*, розвиток вищої освіти необхідно розглядати в контексті тенденцій розвитку світових освітніх систем, у т.ч. європейських. Так, необхідно привести законодавчу і нормативно-правову базу вищої освіти України до світових вимог, відповідно структурувати систему вищої освіти та її складові, упорядкувати перелік спеціальностей, переглянути зміст вищої освіти, забезпечити інформатизацію навчального процесу та доступ до міжнародних інформаційних систем та інше.

В Україні діють такі **види вищих закладів освіти**

1. Університет (класичний університет) – багатопрофільний вищий заклад освіти, який здійснює підготовку фахівців з вищою освітою природничих, гуманітарних, технічних та інших напрямів науки, техніки і культури за освітньо-професійними програмами всіх рівнів, проводить фундаментальні та

прикладні наукові дослідження, є провідним науково-методичним центром, сприяє поширенню наукових знань та здійснює культурно-просвітницьку діяльність серед населення, має розвинуту інфраструктуру наукових і науково-виробничих установ і підприємств, високий рівень кадрового і матеріально-технічного забезпечення такої діяльності. Можуть створюватися технічні, технологічні, економічні, медичні, сільськогосподарські та інші університети, які здійснюють багатoproфільну підготовку висококваліфікованих фахівців з вищою освітою у відповідній галузі.

2. Академія – вищий заклад освіти, який здійснює підготовку фахівців з вищою освітою за освітньо-професійними програмами всіх рівнів в окремо визначеній галузі знань або виробництва, проводить фундаментальні та прикладні наукові дослідження, є провідним науково-методичним центром у сфері своєї діяльності, має високий рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення.

3. Інститут – вищий заклад освіти або структурний підрозділ університету, академії, який здійснює підготовку фахівців з вищою освітою за освітньо-професійними програмами всіх рівнів у певній галузі науки, виробництва, освіти, мистецтва і культури, проводить на належному рівні наукову та науково-виробничу діяльність, має високий кадровий і матеріально-технічний потенціал.

4. Консерваторія (музична академія) – вищий заклад освіти, який здійснює підготовку фахівців з вищою освітою за освітньо-професійними програмами всіх рівнів у галузі мистецтва і культури – музичних виконавців, композиторів, музикознавців, викладачів музичних дисциплін, – проводить наукові дослідження, є провідним центром у сфері своєї діяльності, має високий рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення. Навчання в консерваторії передбачає всебічну теоретичну і практичну підготовку музикантів до професійної виконавської і педагогічної діяльності.

5. Коледж – вищий заклад освіти або структурний підрозділ університету, академії, інституту, який здійснює підготовку фахівців з вищою освітою за ОПП бакалавра або молодшого спеціаліста з одного (кількох) споріднених напрямів підготовки або спеціальностей, має необхідний кадровий потенціал, матеріально-технічну базу.

6. Технікум (училище) – вищий заклад освіти або структурний підрозділ університету, академії, інституту, який здійснює підготовку фахівців з вищою освітою за ОПП молодшого спеціаліста, має необхідний кадровий потенціал та матеріально-технічну базу.

2. В Україні діють два закони, які стосують освіти: ЗУ «Про освіту» та ЗУ «Про вищу освіту».

Перший закон регулює суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації конституційного права людини на освіту, прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права, а також визначає компетенцію державних органів та органів місцевого самоврядування у сфері освіти.

Натомість ЗУ «Про вищу освіту» встановлює основні правові, ор-

ганізаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти, створює умови для посилення співпраці державних органів і бізнесу з закладами вищої освіти на принципах автономії закладів вищої освіти, поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях. Сьогодні більш детально зупинимся на другому законі.

У чому ж полягає взагалі мета освіти.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору.

Зміст основних понять системи освіти складають:

Освітні ступені (рівні): початкова загальна середня освіта, базова загальна середня освіта, повна загальна середня школа, професійно-технічна, базова вища освіта, повна вища школа.

Фахові ступені (кваліфікації): робітник, молодший спеціаліст, спеціаліст. На даний час ступінь молодший спеціаліст прирівнено до молодшого бакалавра, а спеціаліст до магістра.

Наукові ступені: магістр наук, доктор філософії (кандидат наук), доктор наук.

Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами.

Основні напрями діяльності вищого закладу освіти такі:

- підготовка фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів;
- підготовка та атестація наукових, науково-педагогічних кадрів;
- науково-дослідна робота;
- спеціалізація, підвищення кваліфікації, перепідготовка кадрів;
- культурно-освітня, методична, видавнича, фінансово-господарська, виробничо-комерційна робота;
- здійснення зовнішніх зв'язків.

Головні завдання вищого закладу освіти такі:

- провадження освітньої діяльності, яка включає навчальну, виховну, наукову, культурну, методичну діяльність;
- забезпечення умов для оволодіння системою знань про людину, природу і суспільство; формування соціально зрілої, творчої особистості; виховання морально, психічно і фізично здорового покоління громадян; формування громадянської позиції, патріотизму, власної гідності, готовності до трудової діяльності, відповідальності за свою долю, долю суспільства, держави і людства; забезпечення високих етичних норм, атмосфери доброзичливості й взаємної по-

ваги в стосунках між працівниками, викладачами та студентами;

- забезпечення набуття студентами знань з певної галузі наук та підготовка їх до професійної діяльності;
- забезпечення виконання умов державного контракту та інших угод на підготовку фахівців з вищою освітою;
- проведення наукових досліджень або творчої, мистецької діяльності як основи підготовки майбутніх фахівців та науково-технічного і культурного розвитку держави;
- підготовка молоді для самостійної наукової, викладацької або мистецької діяльності;
- інформування абітурієнтів і студентів про ситуацію, що склалася на ринку зайнятості;
- перепідготовка та підвищення кваліфікації кадрів; просвітницька діяльність.

З перетворенням України на самостійну державу освіта стала власною справою українського народу. Розбудова системи освіти, її докорінне реформування мають стати основою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, виходу вітчизняної науки, техніки і культури на світовий рівень, національного відродження, становлення державності та демократизації суспільства в Україні.

Сучасна система освіти в Україні перебуває в стані, що не задовольняє вимог, які постають в умовах розбудови української державності, культурного та духовного відродження українського народу. Це виявляється передусім у невідповідності освіти запитам особистості, суспільним потребам та світовим досягненням людства; у зміцненні соціального престижу освіченості та інтелектуальної діяльності; у спотворенні цілей та функцій освіти; бюрократизації всіх ланок освітньої системи.

3. Зміст освіти – науковообґрунтована система дидактичного та методично сформованого навчального матеріалу для різних освітніх і освітньо-кваліфікаційних рівнів.

Складовими **змісту освіти** є *нормативний* та *вибірковий* компоненти. *Нормативний* компонент змісту освіти визначають відповідні державні стандарти освіти, а *вибірковий* – вищий навчальний заклад.

Навчальний процес як система організаційних і дидактичних заходів, спрямованих на реалізацію змісту освіти на певному ОКР під час підготовки фахівців та організації їх професійного вдосконалення, здійснюється відповідно до **Положення про організацію навчального процесу у ВНЗ**, затвердженого наказом МОН України, та інших нормативних документів з питань вищої освіти.

Під час організації навчально-виховного процесу ВНЗ керується державними стандартами, затвердженими МОН України, які відображають зміст навчання у вищій школі відповідно до напрямів та спеціальностей. Нові державні стандарти розробляються відповідно до Закону України «Про вищу освіту».

Згідно з державними стандартами (або їх проектами) кафедрами ВНЗ затверджуються **робочі навчальні плани і програми**, розроблені на основі ОПП (освітньо-професійна програма).

Робочі програми мають враховувати останні досягнення виробництва, науки, техніки і культури на сучасному етапі. Під час складання робочих програм необхідно забезпечити взаємозв'язок між дисциплінами спеціальності, перелічити теми, відведені на самостійне вивчення студентами вищого навчального закладу.

У робочих програмах подають розподіл годин за видами навчальних занять, конкретний перелік лабораторних і практичних занять, зміст курсових проектів (робіт), список основних і додаткових літературних джерел, що рекомендуються студентам з кожної теми, а також форми контролю за роботою студентів.

Чинні у вузах навчальні програми подаються і затверджуються на різних рівнях: на рівні кафедри чи факультету, міністерства. Вони складаються із представницьких комісій провідних учених і кваліфікаційних методистів, після затвердження стають замовленням держави на підготовку спеціалістів. Для їх оптимального виконання на факультетах складаються навчальні плани, а на кафедрах – робочі програми викладачів.

Навчальний план – нормативний документ, що його складає ВНЗ на підставі ОПП та структурно-логічної схеми підготовки. У ньому подано перелік та обсяг нормативних і вибіркового навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення, конкретні форми проведення навчальних занять (лекцій, лабораторних, практичних, семінарських, індивідуальних, консультацій, навчальних і виробничих практик) та їх обсяг, графік навчального процесу, форми і засоби проведення поточного й підсумкового контролю. У навчальному плані вказано час, відведений на самостійну роботу.

Навчальний план розробляють на весь період реалізації відповідної ОПП і затверджує його керівник ВНЗ. У плані реалізовано цілі та завдання виховання майбутнього фахівця, основні принципи добору наукової інформації, її систематизації з урахуванням міжпредметних зв'язків і логіки викладу матеріалу.

Характерною рисою нового покоління навчальних планів системи навчання у ВНЗ є створення умов, які сприяють самоактуалізації та самореалізації особистості.

Розклад навчальних занять – важливий документ ВНЗ, що регламентує академічну роботу викладачів та студентів, забезпечує оптимальні умови їх роботи на основі навчальних планів і програм. При цьому враховуються методичні й психофізичні закономірності навчально-пізнавальної діяльності студентів, викладачів, аудиторний фонд, матеріальна база ВНЗ. Важливою вимогою є забезпечення методично правильної послідовності навчальних занять.

Конкретний зміст навчальних програм висвітлений в навчальній літературі – підручниках, посібниках, довідниках та ін.

Домашнє завдання: законспектувати виділеним жирним шрифтом матеріал лекції, прочитати с. 270-276 з підручника «Введення до спеціальності» за

ред. Примака І.Д., Примак О.І.